

SLOBODAN JOVANOVIĆ – LIČNOST I DELO
(Naučni skup, Beograd, 17, 18. i 19. februara 1997.)

U organizaciji Srpske akademije nauka i umetnosti i Pravnog fakulteta, održan je simpozij o ličnosti i djelu Slobodana Jovanovića. Istoričari, pravnici, sociolozi, politikolozi, istoričari književnosti i ostali pokušali su sagledati opus jednog čovjeka čija su djela, još uvijek, dovoljno provokativna za pravnu nauku, filozofiju prava, historijsku nauku, filozofiju historije, sociologiju, politiku i kulturu uopće. Takva multidisciplinarna i sveobuhvatna analiza svega onog što karakterizira Jovanovića, što ga izdvaja od ostalih srpskih intelektualaca pokazala je, također, da se bez njega ne mogu sumirati rezultati srpske nauke i kulture XX vijeka.

I ne samo to. Slobodan Jovanović je kao pravni pisac, posebno kao državopravni pisac, bio od velikog značaja za razvitak političke kulture podneblja u kojem je živio. Zalažući se za koncept moderne, odnosno pravne države, Jovanović je dalekosežno utjecao na recepciju onih institucionalnih rješenja koje je u toj oblasti nudila Zapadna Evropa. Iz tih razloga se na samom skupu s posebnom pažnjom citiralo njegovo djelo *O državi – Osnovi jedne pravne teorije*, uz ocjenu da se i poslije nekoliko decenija ono može okarakterizirati kao najrazvijeniji oblik pravne teorije u našoj nauci. Isto tako, upravo je to njegovo djelo, odnosno ključna premisa o neodvojivosti države i prava, što se u teorijskom smislu vezuje za devetnaestovjekovni pravni pozitivizam, atribuiralo, po mišljenu nekolicine učesnika na skupu, Jovanovića kao konzervativnog liberala. Ipak, takva definicija, kako su to pokazali ostali referenti, ne može determinirati raspravu o njegovim shvaćanjima liberalizma, pogotovo ako se ima u vidu da je Slobodan Jovanović u *Državi* kritizirao one liberalne teoretičare koji su ograničavali ulogu države na njenu pravnu funkciju i pri tome joj poricali pravo na kulturnu misiju; ili, čak, u raspravama oko donošenja ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, njegovo zalaganje za ideju socijalne misije, po ugledu na rješenja Vajmarske konstituante, kao inovativne formule u konceptu države koja u budućnosti treba biti garancija društvenog mira.

Pored utjecaja na idejni milje koji je oblikovao shvaćanja srpske inteligencije o pravu i državi prvih decenija XX vijeka, neosporan je, također, utjecaj Slobodana Jovanovića i na politički život Jugoslavije. U tom smislu, od posebnog su značaja njegovi spisi o karakteru jugoslavenske države, njenom unutrašnjem uređenju i, uopće, načinu na koji je kao pravni teoretičar mislio posve novu državnu zajednicu južnoslavenskih naroda. Većina učesnika na skupu konstatirala je Jovanovićevu rezerviranost prema federalizmu kao rješenju za višenacionalni jugoslavenski prostor i to ne samo zbog toga što je vjerovao da takav oblik unutrašnjeg uređenja uvodi problem separatizma kao najveću opasnost za postojanje jugoslavenske države u budućnosti, već i zato što je samo u okvirima jedinstvene države vidio pouzdan način da se osiguraju srpski nacionalni interesi. To, dakako, ne znači da je poistovjećivao jugoslavensku državu sa jugoslavenskom nacijom, odnosno da je svoje neosporno zalaganje za opstanak jugoslavenske državne zajednice motivirao idejama integralnog jugoslavenstva. Kasnije, korigirajući svoja shvaćanja nakon stvaranja Banovine Hrvatske, smatrao je da se i srpsko nacionalno pitanje mora riješiti u državno-pravnom smislu na način da se omeđi srpski etnički prostor, odnosno kao predsjednik emigrantske vlade zalagao se za konstituiranje tri federalne jedinice u budućoj jugoslavenskoj federaciji bojeći se da komunistički projekt jugoslavenske federacije ne ugrozi srpske nacionalne interese. Drugim riječima, Jovanović je, za razliku od mnogih drugih srpskih intelektualaca, kako su to istakli pojedini referenti, nastavio misliti jugoslavensku državu u okvirima klasičnog srpskog nacionalističkog gledišta XIX vijeka.

Posebno su u Jovanovićevoj recepciji Jugoslavije za istraživače njegovog života i djela bile interesantne one godine kada je on prestao o njoj govoriti *ex cathedra*, odnosno kada se i sam, prvo u okviru Srpskog kulturnog kluba, a potom ulaskom u vladu generala Simovića (27. III 1941), počeo baviti politikom na aktivan način. Ta vrsta Jovanovićeva angažmana nije, međutim, bila uspješna. Ne samo zato što je u politiku ušao u osmoj deceniji života, ili zato što je dijeleći sudbinu emigrantske vlade dijelio i sve njene neuspjehe, već i zato što je u mnogim svojim shvaćanjima pripadao jednom drugom vremenu sa kojim se Drugi svjetski rat krvavo obračunavao.

Upravo taj kratki i svakako ne najvažniji period u životu Slobodana Jovanovića odredio je njegovu sudbinu i sudbinu njegovog djela. U novostvorenoj, socijalističkoj Jugoslaviji suđeno mu je za izdaju, a on sam završio je svoj život u emigraciji. Ponavljajući na taj način životni put svog oca, Jovanović je svojom sudbinom, kao i drugi srpski intelektualci koji su se tokom XX vijeka našli u egzilu, zaboravljeni i izbrisani kao kulturna činjenica jednog naroda i jednog prostora, otvorio pitanje posteriorne valorizacije intelektualne baštine svih onih koji su iz političkih razloga bili ekskomunicirani iz srpskog društva i njegove kulture. Tim prije, kako se pokazalo na samom naučnom skupu koji mu je bio posvećen, što Slobodan Jovanović sa svojim

cjelokupnim opusom još uvijek nije prevaziđen u pravnoj nauci i što je stotinjak njegovih radova koji su nastali u emigraciji (uglavnom rasprava o istorijskim, pravnim, sociološkim i političkim problemima) ostalo nedovoljno poznato u stručnoj i naučnoj literaturi. Ipak, ono što će stalno vraćati pravnike, istoričare, sociologe i ostale stručnjake djelu Slobodana Jovanovića neće biti potreba da se ispravi "istorijska nepravda" prema djelu čovjeka koji je trajno zadužio srpsku kulturu već, prije svega, potreba da se njegovo djelo uvijek iznova konsultira kada se pokušavaju objasniti kako aktuelne dileme državno-pravnog karaktera, tako i saznanja o državi i društvu koja su još uvijek nezaobilazna u pojedinim društvenim naukama. Iz tih razloga, iako je u diskusijama djelo Slobodana Jovanovića ocijenjeno kao "kreativna recepcija", odnosno kao djelo velikog erudite, velikog eklektičara i komparativiste prvog reda, s pozicije naučnog rezultata to sigurno ne umanjuje vrijednost njegovih radova već suprotno, osigurava trajan teorijski temelj sa kojeg je moguć dalji razvitak naučne misli.